

Ірина Круп'як

к.е.н., доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Олег Коваль

студент гр. ФМ-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМ БОРГОМ В УКРАЇНІ

Управління державним боргом є одним із пріоритетних завдань фінансової політики держави, важливою умовою стабільності її фінансової системи. Ефективне управління боргом створює можливість уникнення кризових боргових ситуацій та пікових навантажень на бюджет у зв'язку з обслуговуванням державного боргу, сприяє забезпеченню стабілізації соціально-економічної ситуації та розвитку економіки. При цьому важливе значення має механізм управління державним боргом, що являє собою сукупність відповідних методів, інструментів та важелів за допомогою яких забезпечується оптимальний обсяг кредитних ресурсів та їх раціональне використання при відповідному нормативно-правовому, організаційному та інформаційному забезпеченні.

Боргове планування та прогнозування як елементи механізму управління державним боргом спрямовані на розроблення та визначення перспективних джерел та обсягів державних запозичень для фінансування державних потреб. Разом з тим, важливим елементом механізму управління державним боргом є безпосередньо сам процес залучення позикових коштів на умовах державного кредиту та їх розміщення (розподіл на потреби держави). Він передбачає максимізацію доходу від залучених позик та створення джерел його погашення за рахунок фінансування інвестиційних проектів на розвиток національного виробництва з метою покращення якості життя населення.

Елементом механізму управління державним боргом є також обслуговування та погашення боргу, тобто ранжування усіх можливих варіантів між повним погашенням боргу і абсолютним дефолтом, після чого здійснюється виконання боргових зобов'язань перед кредиторами щодо погашення основної суми боргу, сплати відсотків та супутніх витрат. Обслуговування державного боргу враховує сукупність платежів за державними зобов'язаннями перед кредиторами щодо сплати відсотків, комісійних та штрафних платежів. Ці платежі здійснюються з Державного бюджету у вигляді видатків за рахунок: коштів загального фонду бюджету; коштів, які надійшли від приватизації державного майна; внутрішніх і зовнішніх державних запозичень; золотовалютних резервів держави тощо [1].

Методи управління державним боргом застосовуються індивідуально до боргових зобов'язань та мають свою специфіку. Серед методів управління державним боргом виокремлюють адміністративні та ринкові. Адміністративні методи характеризуються одностороннім прийняттям рішення про їх

застосування з боку держави без отримання попередньої згоди з боку кредитора, а ринкові, в свою чергу, передбачають погоджувальний характер, тобто прийняття рішення передусь переговорний процес між кредитором і позичальником, при цьому кредитори мають право вирішувати, чи погоджуватись їм на запропоновані умови або відмовитися від них. Друга група включає реструктуризацію, новацію, сек'юритизацію, обмін, дострокове погашення тощо [2].

Інструменти механізму управління державним боргом можуть вирізнятися в залежності від критеріїв їх класифікації. При цьому в Україні активно застосовуються різноманітні боргові інструменти. Серед них: кредити міжнародних фінансових організацій, облігації внутрішньої державної позики, облігації зовнішньої державної позики, казначейські зобов'язання, кредити урядів зарубіжних країн, кредити іноземних банків. Водночас у контексті управління державним боргом до важелів механізму можна зарахувати: відсоткові ставки за державними запозиченнями, види кредитів, котирування валютних курсів, плата за надання державної гарантії, пеня, додаткові умови кредитного договору.

Механізм управління державним боргом функціонує у межах правового поля. В Україні до основних нормативно-правових актів, які регламентують порядок управління державним боргом відносяться: Конституція України, Бюджетний кодекс, щорічні Закони України «Про Державний бюджет України». При цьому нормативно-правове забезпечення механізму управління державним боргом передбачає: регулювання статусу цінних паперів (включаючи основні умови визначення доходу та погашення) та основ кредитних договорів і угод; регулювання статусу суб'єктів позикових відносин (позичальників, гарантів, агентів); регулювання обсягів залучення, загального обсягу державного і муніципального боргу та вартості обслуговування боргу; регулювання процесів емісії і розміщення державних і муніципальних цінних паперів; регулювання допуску професійних учасників ринку та інвесторів на ринки державних і муніципальних цінних паперів; регулювання обігу державних і муніципальних цінних паперів і діяльності професійних учасників ринку та інвесторів в окремих секторах ринку; податкове регулювання.

Управління державним боргом здійснює система державних органів (Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Міністерство фінансів України, Національний банк України, Державна казначейська служба України, Рахункова палата України тощо) шляхом видання відповідних законодавчих та підзаконних актів. Такі державні інститути відповідно до функцій, покладених повноважень несуть відповідальність за розробку та реалізацію ефективної боргової стратегії держави з метою забезпечення фінансової стабільності та боргової стійкості країни. При цьому особливе місце у сфері управління державним боргом посідає Міністерство фінансів України, зокрема – департамент управління державним боргом. Він поєднує структурні підрозділи, діяльність яких пов'язана з плануванням та підготовкою кредитних проектів, аналізом, обліком, обслуговуванням державного боргу.

Сучасна розбалансованість фінансової системи держави, платіжна криза спричинені переходом до міжнародних стандартів щодо формування цін на енергоносії, обмеженістю внутрішніх резервів та від'ємним сальдо платіжного балансу, що обумовлює потребу у додаткових коштах для відновлення економічної рівноваги, забезпечення стабільного розвитку. Із збільшенням масштабів запозичень держави, напрацюванням певної правової бази і спробами ефективно організувати управління державним боргом роль державного кредиту як інструменту соціально-економічної політики держави поступово зростає. При цьому основною причиною збільшення запозичень є постійний дефіцит бюджету держави та неспроможність у фінансуванні соціальних та інших програм. Державні запозичення характеризуються нестабільністю, значними коливаннями структури та непередбачуваністю, що зобов'язує державу комплексно підходити до регулювання процесу запозичень. Відтак, державний борг необхідно оцінювати не тільки з позиції мікро- та макроекономічних показників, але й враховуючи його ефективність у застосуванні. Важливим є застосування державного боргу в інвестиційній діяльності, що дозволяє за рахунок доходу розраховуватись з кредиторами.

Державним інститутам, що здійснюють управління державним боргом для мінімізації витрат і ризику в середньо- і довгостроковій перспективі доцільно забезпечувати узгодженість проведених заходів та операцій. Органи державного управління мають сприяти формуванню широкої бази інвесторів для своїх внутрішніх і зовнішніх зобов'язань, приділяючи належну увагу витратам і ризику, а ставлення до інвесторів повинно ґрунтуватися на принципах рівності. Операції з управління боргом мають бути прозорими і передбачуваними. Для розміщення боргових зобов'язань максимально можливо використовувати ринкові механізми, в тому числі конкурсні аукціони і емісійні синдикати.

Таким чином, належне функціонування кожного елементу механізму управління державним боргом перешкоджатиме виникненню кризових боргових ситуацій та пікових навантажень на бюджет у зв'язку з обслуговуванням державного боргу, сприятиме забезпеченню стабілізації соціально-економічної ситуації та розвитку економіки.

Список використаних джерел

1. Круп'як І. Факторна оцінка зовнішньоборгових зобов'язань держави в умовах трансформації сучасних економічних процесів. *Економіка та суспільство*. 2018. Випуск 17. URL: www.economyandsociety.in.ua (дата звернення 14.02.2023).
2. Скрипка О. Система управління зовнішнім державним боргом. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2017. № 11. С. 105-115. URL: [http://zt.knteu.kiev.ua/files/2017/01\(90\)/ZT_01_2017_st_09.pdf](http://zt.knteu.kiev.ua/files/2017/01(90)/ZT_01_2017_st_09.pdf)
3. Сукупний державний борг та ВВП України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/> (дата звернення 10.03. 2023).